

Dalmatinski proleter, jugoslovenski komunista i srbijanski partizan, Stjepan Filipović, obešen je u Valjevu, pre 70 godina, 22. maja 1942. Stjepan Filipović je jedna od istorijskih ličnosti za koje se može kazati da personifikuju jugoslovensku revoluciju i antifašističku borbu jugoslovenskih naroda. Filipović je simbol antifašističke borbe jugoslovenskih partizana, ali i simbol revolucionarne borbe Komunističke partije Jugoslavije. Tokom višemesečnog mučenja od strane fašista, Filipović je ostao nepokolebljiv u preziru prema neprijatelju i smrti. Partizan koji sa vešala kliče radničkoj borbi, pozivajući narod da nastavi oružanu borbu protiv okupatora, postaće sinonim jedne pobedonosne revolucije.

Fotografija koja prikazuje proleterskog borca koji raširenih ruku, stisnutih pesnica, sa omčom oko vrata, kliče slobodi i poziva na nastavak borbe, postala je jedna od najprepoznatljivijih fotografija Drugog svetskog rata.

Hrabro držanje Stjepana Filipovića na gubilištu neposredno je uticalo da nemačke okupacione vlasti odustanu od javnih vešanja na tlu Srbije, kako bi revolucionarima i borcima za slobodu bilo onemogućeno da podstiču narod na nastavak borbe protiv fašističkog okupatora i kolaboracionista.

Istorijska fotografija Stjepana Filipovića pred izvršenje vešanja, Valjevo 22. maj 1942. Iako su Filipovićev herojski gest i osnovni biografski podaci poznati široj javnosti, ipak smatramo da vredi podsetiti na njegovu ličnost, pogotovo s obzirom da su najlakše dostupni podaci o

Filipoviću (dakako, oni na internetu, koji su preuzeti iz biografskog leksikona Narodni heroji Jugoslavije) nepotpuni i opterećeni izvesnim nepreciznostima i faktografskim greškama. Sem toga, u protekle dve decenije svedoci smo zanemarivanja i brisanja uspomene na Stjepana Filipovića u službenom poretku sećanja u Hrvatskoj i Srbiji. **Dvadeset šest godina borbe** Stjepan Filipović je rođen 27. juna 1916, kao treće od petoro dece Antona i Ivke Filipović, stanovnika neretvanskog gradića Opuzena. Stjepanov otac, nekadašnji radnik i iseljenik u Kaliforniji, odlučio je da zbog oskudnih primanja preseli porodicu u Slavoniju. Porodica je napustila Opuzen 1930. i pronašla utočište u Županji, međutim kada je nakon dve godine poplava uništila imanje Filipovića, porodica je odlučila da se preseli u Kragujevac, gde je radio Šimun, najstariji sin Filipovićevih, kao industrijski radnik. Šimun Filipović je streljan u Kragujevcu 20. oktobra 1941, u vreme poznate nemačke odmazde nad stanovništvom ovog grada. Prema rečima Stjepanove i Šimunove sestre Jelice, Šimun je kao Hrvat verovatno mogao da izbegne kolektivnu nacističku odmazdu, međutim on je odbio da naglasi svoje etničko poreklo, podelivši sudbinu svojih sugrađana. Ipak, bilo bi neočekivano da su fašisti poštedeli život bratu dvojice partizanskih boraca. Drugi Šimunov i Stjepanov brat, Nikola, borac Kragujevačkog partizanskog odreda od 1941, poginuo je maja 1943. na Zelengori kao borac Prve proleterske brigade. Stjepan je u Kragujevcu izučio bravarski zanat, ali je takođe savladao osnove električarskog, stolarskog i knjigovezačkog zanata. Kao mladić pristupio je revolucionarnom radničkom pokretu. Poslodavci ga nisu trpeli jer je bio organizovani radnik i komunista, tako da je često bio prinuđen da traga za novim poslom. Tokom 1940. nekoliko meseci je boravio u kragujevačkom zatvoru zbog pripadnosti ilegalnoj KPJ, da bi potom bio proteran u rodni Opuzen. Iste godine je tajno i bez dozvole policije napustio Opuzen kako bi posetio sestru koja je živela u internatu pri ženskom samostanu u Sarajevu. Starija braća su odlučila da zbog siromaštva, nakon smrti roditelja, pošalju sestru u katolički internat kako bi završila srednju školu. Međutim, Stjepan se kao ateista protivio ovakvom ishodu, tako da je prilikom posete sestri došao u sukob sa upravom samostana, zbog čega je Jelica izbačena iz internata. Stjepan potom odlazi u Valjevo, mesto koje je imalo razvijen komunistički pokret, gde ilegalno boravi do izbijanja ustanka. Kada je zapretila opasnost da ga uhapsi kvislinška žandarmerija, Stjepan početkom jula 1941. odlazi u Kolubarsku četu Valjevskog partizanskog odreda. Za samo mesec dana boravka u četi, usled iskazane hrabrosti u borbama, Stjepan je postao desetar, vodnik i zamenik komandira čete. Naročitu hrabrost je iskazao 15. avgusta 1941. prilikom partizanskog napada na železničku stanicu u Lajkovcu, kada je likvidirao nekoliko nemačkih vojnika i kvislinških žandarma. Krajem septembra 1941. prelazi u Mačvanski partizanski odred, gde je vršio dužnost komesara odreda. Nakon povlačenja glavnine partizanskih snaga iz zapadne Srbije u Bosnu, dolazi do reorganizacije partizanskih snaga koje su ostale u planinskom području zapadne Srbije. Filipović je imenovan za komandanta Tamnavsko-kolubarskog bataljona Valjevskog NOP odreda. Zarobljen je 24. decembra 1941. od strane tzv. legalizovanih četnika vojvode Damnjana Tešmanovića, koji je pripadao formaciji četnika Koste Pećanca. Međutim, iako je ova četnička formacija povremeno bila suprotstavljena četnicima pod komandom Ravne Gore, ove dve četničke grupacije delile su zajedničku ideologiju i mržnju prema komunistima. Nakon mučenja u četničkom zatvoru u Loznici, Filipovića su četnici sproveli u Šabac, gde je zatvoren sa ostalim zarobljenim partizanima, u podrumu žandarmerijske stanice. Zarobljeni partizani u šabačkom zatvoru bili su mučeni i isledivani od strane žandarma i ljotićevara, odnosno od strane pripadnika Srpske državne straže i Srpskog dobrovoljačkog korpusa, da bi potom bili prebačeni u logor koji se nalazio na prostoru nekadašnje kasarne u šabačkom naselju Senjak, koji je bio pod kontrolom Nemaca i

ljotićevara.

Filipović je ubrzo ustupljen nemačkom Gestapou. Zatvorenik je premešten u Beograd, u zatvor Gestapoa u nekadašnjem Ratničkom domu. I pored činjenice da je bio izložen stravičnoj torturi („pooštreno saslušanje“, kako stoji u Filipovićevom dosijeu koji je načinio Gestapo), u istrazi je ostao nepokolebljivo hrabar i čvrst, što je navelo SS potpukovnika Ludviga Tajhmana da u Filipovićevom dosijeu zabeleži karakteristiku: „nemoguć slučaj“. Nakon neuspelog isleđivanja, Filipović je premešten u Valjevo, početkom maja 1942. Još ranije, uoči javnog vešanja dvojice partizana u Valjevu 27. marta 1942, bilo je predviđeno da tom prilikom bude obešen i Filipović. Međutim, on je bio isuviše izmučen i slab za javnu egzekuciju, stoga je određeno da bude likvidiran nakon što ponovo bude u stanju da hoda.

Vešanje dvojice zarobljenih partizana: Stevana Borote i Josifa Majera, Valjevo 27. mart 1942. **Javno vešanje u Valjevu 22. maja 1942.**

Presudom nemačkog vojnog suda Filipović je osuđen na smrt vešanjem. Presuda je izvršena 22. maja 1942. na pijačnom trgu u Valjevu. Izvršenje presude obavili su predstavnici kvislinških vlasti: pripadnici Srpske državne straže i legalizovanih četničkih odreda, formacija pod kontrolom kvislinške vlade Milana Nedića. Vešanje su izvršila dvojica četnika koja su se dobrovoljno prijavila. Reč je, dakle, o primeru neposredne kolaboracije srpskih rojalističkih, antikomunističkih snaga sa okupatorom: pripadnici Srpske državne straže preuzeli su

pripadnika pokreta otpora od strane nemačkog Gestapoa, da bi dželatski posao obavili pripadnici legalizovanih četnika (ova formacija je jednim delom bila sastavljena od bivših pripadnika pokreta pod komandom Draže Mihailovića, da bi njeni pripadnici nakon raspuštanja legalizovanih četnika značajnim delom prešli pod Mihailovićevo komandu).

Javne egzekucije vešanjem, obavljane u cilju zastrašivanja nenaklonjenog srpskog stanovništva, nemački okupator vršio je u mnogim gradovima u Srbiji, naročito tokom leta 1941. Najraniji primeri javnog vešanja od strane pripadnika nemačkih oružanih snaga na tlu Srbije, izvršeni su aprila 1941. u gradovima u Banatu (Zrenjanin, Pančevo). Najraniji primer javnog vešanja u Srbiji južno od Save i Dunava zabeležen je u Požegi, 11. maja 1941.

Tokom leta 1941, uporedo sa intenziviranjem ustanka u Srbiji, povećan je broj javnih egzekucija vešanjem u srbijanskim gradovima. Gotovo po pravilu, lica koja su podvrgnuta vešanju bili su zarobljeni partizani ili uhvaćeni komunistički ilegalci u gradovima. Zarobljeni pripadnici ravnogorskog četničkog pokreta, formacije koja je u kraćim razdobljima bila suprotstavljena okupatoru, nisu izvođeni na javne egzekucije vešanjem. Ovo dodatno potvrđuje činjenicu da su nemački okupator i kvislinške vlasti partizane smatrali glavnim protivnikom.

Većina lica koja su javno obešena od strane okupatora, u leto 1941, prethodno su streljana, kako u momentu izvršenja vešanja ne bi demonstrirali antiokupatorski i revolucionarni stav. Tokom 1942. malobrojnim javnim vešanjima nije prethodilo streljanje osuđenika. Ovo je bio ustupak okupatora kvislinškim vlastima koje su organizovanjem javnih vešanja očekivale da komunistički borci mole za milost. Na osnovu uredbi kvislinških vlasti, osuđeniku na smrt vešanjem bilo je omogućeno da javno iskaže tzv. „poslednju reč“.

Vešanju Stjepana Filipovića u Valjevu prethodilo je vešanje dvojice zarobljenih partizana, pripadnika Valjevskog NOP odreda: Stevana Borote, rodom iz Vinkovaca, i Josifa Majera, Jevrejina iz Beograda, koji su obešeni 27. marta 1942. na valjevskoj pijaci. Okupator je očekivao da će dvojica partizanskih rukovodilaca, izmučenih usled boravka u istražnom zatvoru, iskazati demoralisanost i moliti za milost ispod vešala, ali to se nije dogodilo. U svakom slučaju, prizor dvojice obešenih partizanskih rukovodilaca nije delovao nimalo ohrabrujuće na lokalno stanovništvo koje je bilo primorano da posmatra njihovu egzekuciju. Međutim, vešanje Stjepana Filipovića, na istoj lokaciji u Valjevu, dva meseca nakon javnog ubistva Borote i Majera, ostavilo je izuzetan utisak na posmatrača.

Iz izveštaja predstojnika gradske policije u Valjevu, od 22. maja 1942, saznajemo kako je proteklo izvršenje kazne nad Filipovićem i kakvo je bilo držanje partizana nad kojim je izvršena smrtna kazna. Prilikom sprovođenja, „osuđeni je izvikivao parole: živeli narodni oslobodoci. živeli komunisti, dole fašisti i izdajnici srpskog naroda, živio Staljin, pozivajući srpski narod na borbu protiv okupatora“. U izveštaju se dalje konstatuje da je Filipović „izgovorio još mnogo nerazumljivih reči, hrabro i vojnički koračajući pored stražara, tako da je korak njegovih sprovodnika prema njegovom bio smešan“. Kada su se sprovodnici sa Filipovićem zaustavili pred vešalima, „osuđeni je počeo i dalje da viče, vređajući okupatora pa i samog vođu velikog nemačkog Rajha, uzvikujući: živeli komunisti, živela radnička borba, dole Hitler“. Ovo je bio razlog da prisutni nemački oficir izda nalog da se izvrši presuda, iako još nije bilo 11 časova za kada je bilo predviđeno da Filipović bude pogubljen. U citiranom izveštaju zabeležene su poslednje reči osuđenika pred izvršenje smrtne presude, upućene okupljenom narodu: „Šta čekate, što trpите, uzimajte puške i isterajte žgadiju iz zemlje. Živela Komunistička partija Jugoslavije. Živela Crvena armija. Kada su četnici prišli da zatežu konopac na vešalima, Filipović je rekao: 'Namojte, braćo Srbi, vi da me vešate, neka me vešaju Nemci.'“

Iz izveštaja SS vodnika Maletana o Filipovićevom pogubljenju, saznajemo kakav utisak je

Filipovićevo držanje ostavilo na pripadnike okupacionih formacija koji su posmatrali vešanje: „Filipovićevo pogubljenje bilo je zakazano za 11.00 časova, i on je – kao prilikom poslednjeg pogubljenja – predat Srpskoj državnoj straži u 10.35 časova u dvorištu zatvora, i to deseterici žandarma. Žandarmi se nisu pridržavali uobičajenog puta ka pijaci (gubilištu), tako da su sa Filipovićem stigli na gubilište čitavih 15 minuta pre zakazanog pogubljenja. Stigavši na gubilište, Filipović je počeo da drži komunističke govore, pozivajući okupljenu masu naroda da se prihvati pušaka. Posle čitanja presude, data mu je, prema srpskom zakonu, tzv. 'poslednja reč'. Ovu priliku Filipović je iskoristio da bi i dalje huškao u komunističkom smislu i vikao: dole Hitler, dole fašizam, živeo Sovjetski Savez! U sličnim slučajevima ovakvo huškanje bi kod dela zaraženog srpskog stanovništva moglo da dovede do incidenta.“ Shodno tome, izvestilac je sugerisao nadležnima da onemoguće ispoljavanje antiokupatorskog sentimenta prilikom javnih egzekucija tako što će zabraniti korišćenje osuđeničkog prava na poslednje obraćanje. Upravo je Filipovićevo hrabro držanje na gubilištu i obraćanje okupljenom narodu, doprinelo da okupator ubuduće onemogući slične ispade tako što je ukinuo javne egzekucije vešanjem. Telo Stjepana Filipovića je skinuto sa vešala noću 23/24. maja 1942. i potom pokopano na nepoznatoj lokaciji od strane fašista.

Posle vešanja, istog dana uveče, u valjevski zatvor je prokrijumčarena fotografija Stjepana Filipovića, na čijoj poledini je bilo zapisano nekoliko rečenica o njegovom hrabrom držanju pred dželatima.

Istorijska fotografija partizana koji je prekoračio granicu smrti

Fotografija na kojoj je prikazan Stjepan Filipović, nekoliko trenutaka pred smrt, na kojoj je zabeležena jedinstvena scena partizana sa uzdignutim rukama, stisnutim pesnicama i omčom oko vrata predstavlja jednu od tri najprepoznatljivije fotografije jugoslovenskih partizana. Pored ove fotografije snimljene u Valjevu, treba pomenuti i fotografiju na kojoj je zabeležen osmeh crnogorskog partizana Ljube Čupića, koju je snimio nepoznati autor, neposredno pre nego što će četnici streljati Čupića u Nikšiću 9. maja 1942, kao i fotografiju koju je snimio Savo Orović 20. juna 1943. na Sutjesci, na kojoj je zabeležen ranjeni Tito u društvu Ivana Ribara.

Nakon Drugog svetskog rata pronađeno je nekoliko primeraka poznate i mnogo puta reprodukovana fotografije Stjepana Filipovića. Nekoliko primeraka ove fotografije sačuvali su stanovnici Valjeva, dok su dva primeraka poticala iz zaplenjene nemačke arhive (jednan primerak fotografije sačuvan je u Filipovićevom dosijeu u arhivi beogradskog Gestapoa). Ipak, istraživači su ustanovili da je ova fotografija samo jedna iz serije od dvadesetak snimljenih fotografija egzekucije Filipovića. U dnevnom listu Večernje novosti 1964. objavljene su dve do tada nepoznate fotografije; na prvoj fotografiji zabeleženo je sprovođenje Filipovića do mesta egzekucije od strane kvislinške Srpske državne straže, dok je na drugoj zabeleženo čitanje presude pred osuđenikom, ispod vešala. Takođe, sačuvana je i fotografija koja prikazuje obešenog Filipovića, neposredno nakon egzekucije.

Sve ove fotografije načinila je Slobodanka Vasić, radnica u foto-radnji Kosare Antić iz Valjeva. Pripadnici okupacionih i kvislinških snaga nisu obratili pažnju na mladu ženu sa fotoaparatom, koja je načinila dvadesetak snimaka egzekucije. Fotografije su izrađene odmah neposredno nakon vešanja i postavljene u izlog foto-radnje Kosare Antić, zarad prodaje. Ma koliko se činilo drugačije, s obzirom na zaradu kao motiv, ovaj čin je bio nelegalan, samim tim imao je prizvuk subverzije. Na osnovu svedočenja autorke fotografije, poznato je kako su uništeni negativni, kao i većina reprodukcija, ovih fotografija: „Pošto je tačno preko puta [foto-radnje] bila smeštena komanda grada, Nemci su primetili da se narod okuplja pred radnjom. Sat-dva kasnije u radnju upadoše žandarmi, verovatno po naređenju Nemaca. Žandarmi su pokupili sve izložene

fotografije i negative i poneli ih sa sobom.“

Dve decenije zanemarivanja i brisanja uspomene na Stjepana Filipovića u službenom poretku sećanja

Spomenik Stjepanu Filipoviću u Opuzenu, rad Mire Vuće i Stjepana Gračana (1978), miniran 1991. (poslednji ostaci - postament - uklonjeni 2010) Poslednji ostaci nekadašnjeg Spomen-parka Stjepana Filipovića u Opuzenu, uklonjeni su od strane lokalnih vlasti 22. septembra 2010. Devastiranje spomen-parka započelo je u noći 17/18. jula 1991. miniranjem monumentalne skulpture koja je prikazivala Filipovića na vešalima, rad vajara Mire Vuće i Stjepana Gračana, podignutog 1978. Protiv lica koja su uništila ovaj spomenik nikad nije podneta krivična prijava, iako je lokalnom stanovništvu poznat njihov identitet. Kako se ističe u protestnom pismu Zajednice udruga antifašističkih boraca i antifašista Dubrovačko-neretvanske županije, od 7. oktobra 2010, „HDZ još jednom demonstrira silu nad antifašizmom i njegovim tekovinama, pod zaštitom moćnih sponzora”. Naime, prema obrazloženju predstavnika lokalne vlasti, kojom je upravljala HDZ, ostatke spomen-parka bilo je nužno ukloniti „zbog izgradnje poslovno-preduzetničke zone”, iako su se lokalne vlasti odlučile na ovakav potez bez dozvole regionalnog Zavoda za zaštitu spomenika kulture. Simptomatično je da su lokalne desničarske vlasti prihvatile razgovor sa predstavnicima udruženja antifašista, koje godinama ignorišu, tek nakon što je deo hrvatskih medija preneo saopštenje udruženja antifašista. Ovim je iznudilo obećanje od strane lokalnih vlastodržaca da će na drugoj lokaciji u Opuzenu biti rekonstruisan

nekadašnji spomen-park. Međutim, na ovaj način lokalne vlasti su ignorisale sporazum od pre tri godine s udruženjem antifašista i autorima spomenika koji je podrazumevao da definitivnom uklanjanju spomen-parka ima prethoditi početak rekonstrukcije nekadašnjeg memorijala na drugoj lokaciji. Gradonačelnik Opuzena, Ivo Mihaljević, obrazložio je uklanjanje ostataka spomenika tvrdnjom kako je navodno „razrušeno postolje spomenika opasno po prolaznike”. Ovakav odnos lokalnih vlasti prema zavičajnom antifašističkom nasleđu dodatno je revoltirao predstavnike udruženja antifašista koji nakon uklanjanja ostataka spomen-parka zahtevaju obnovu memorijala “na ranijoj lokaciji”. Najavljeno je formiranje odbora „za obnovu i povratak spomenika”, istaknuta je namera da se svetska javnost obavesti o „dvoličnosti hrvatske vlasti u odnosu na hrvatski antifašizam, osobito odnosu prema sudionicima NOB-e i očuvanju i zaštiti spomeničke i druge baštine”. Sem toga, najavljene su i kaznene prijave protiv tadašnjih dužnosnika Vlade, ministarstava i lokalne uprave.

Spomenik Stjepanu Filipoviću na brdu Vidrak iznad Valjeva, rad Vojina Bakića (1960) Monumentalni spomenik Stjepanu Filipoviću, rad Vojina Bakića, podignut 1961, i dalje stoji na brdu Vidrak iznad Valjeva. Poslednjih godina ovaj spomenik bio je meta zagovornika nacističke ideologije koji su na njemu crtali simbole nacističkog pokreta. Pošto poslenici lokalnog Zavoda za zaštitu spomenika nisu inicirali uklanjanje nacističkih simbola sa spomenika, niti su se oglašavali povodom njegovog skrnavljenja, aktivisti lokalnog SUBNOR-a odlučili su da

prefarbaju postament i donji deo Filipovićeve aluminijumske figure, kako bi prekrili nacističke simbole. Ova nestručna intervencija predstavnika boračke organizacije izazvala je oštru reakciju predstavnika Zavoda za zaštitu spomenika, što je rezultiralo podnošenjem krivične prijave protiv predsednika Okružnog odbora SUBNOR-a u Valjevu, krajem 2009.

Bista Stjepana Filipovića, rad Marijana Kockovića, podignuta na mestu njegovog pogubljenja, kao prvo spomen-obeležje ovom partizanu u Valjevu, srušena je 1991. Ovo je bila reakcija nesputanog antikomunističkog sentimenta koji je osnažen nakon organizovanja neočetničkih političkih organizacija u Srbiji i njihovom tolerisanjem i instrumentaliziranjem od strane Miloševićevog režima. Nakon skrnavljenja spomenik je obnovljen. Međutim, ponovo je porušen 2004. nakon čega je uklonjena bista nekoliko godina stajala zanemarena u prostorijama lokalnog komunalnog preduzeća. Ovaj spomenik je nakon ponovnog obnavljanja, nanovo postao meta fašističkog resantimana, kada je 13. avgusta 2009. na postamentu biste osvanuo nacrtani kukasti krst, rukopis lokalnog pristalice neonacističke organizacije Nacionalni stroj (počinilac je kasnije priveden; utvrđena je njegova pripadnost ovoj organizaciji).

Takođe, iste godine u Valjevu su nacističkim simbolima oskrnavljeni spomenici narodnih heroja Miše Dudića i Milice Pavlović, koji čine deo spomeničke celine koje je Valjevu poklonila vajarka Vida Jocić. Naredne godine, u Parku Vide Jocić, pristalice klerofašističke organizacije Obraz oskrnavili su spomenik narodnom heroju Dragojlu Dudiću. Autorka ovog spomenika, svetski poznata vajarka Vida Jocić, bila je borkinja Valjevskog partizanskog odreda i logorašica u Aušvicu.

Bista Stjepana Filipovića u Valjevu, rad Marijana Kockovića, oskrnavljena nacističkim simbolom (2009) Činjenicu da u Valjevu još uvek jedna ulica nosi naziv po Stjepanu Filipoviću, takođe treba razumevati u kontekstu Filipovića kao simbola antifašističke borbe i njegove javne memorijalizacije u ovom gradu. Ova činjenica dodatno dobija na značaju kada podsetimo da je 2002. godine oko 40 valjevskih ulica, koje su nosile naziv po pojedinim istaknutim učesnicima Narodnooslobodilačke borbe, odlukom Skupštine opštine Valjevo ponelo izmenjen naziv. Tako su 13. decembra 2002. odlukom ovog predstavničkog tela, tj. voljom lokalnih predstavnika građanskih političkih partija (liberalne i konzervativne, odn. antikomunističke ideološke orijentacije), izmenjeni nazivi ulica koji su komemorirali Stevana Borotu i Josifa Majera, dvojicu partizana obešenih u Valjevu 27. marta 1942. Takođe, tada su izmenjeni nazivi ulica koji su komemorirali dvojicu istaknutih organizatora partizanskog ustanka u valjevskom kraju i

narodnih heroja, oca i sina, Dragojla i Miše Dudića. Isto tako, prethodno je Skupština opštine Valjevo odlučila da izmeni naziv Ulice Žikice Jovanovića Španca, što je bio uvod u potonju medijsku demonizaciju ovog istaknutog srpskog antifašiste i revolucionara u javnim provladinim glasilima, u kontekstu sudske rehabilitacije žandarma ubijenih od strane Žikice Jovanovića (2008).

Treba napomenuti da je u Šapcu izmenjen naziv Ulice Stevana Filipovića tokom kampanje čišćenja uljeza (komunista) iz topografije ovog grada 2002, kada je izmenjeno na desetine naziva ulica koje su komemorirale istaknute učesnike Narodnooslobodilačke borbe iz Mačve i Pocerine, uključujući i Stjepana Filipovića, koji je 1941. bio borac Mačvanskog partizanskog odreda, a 1942. zatočenik šabačkog logora.

Četiri jugoslovenske osnovne škole nosile su naziv po Stjepanu Filipoviću: u Opuzenu, Divcima (Valjevo), Velikim Crljenima (Lazarevac) i Beogradu. Nastavničko osoblje Osnovne škole „Stjepan Stevo Filipović“ iz beogradskog radničkog naselja Karaburma, iniciralo je 1975. bratimljenje četiri osnovne škole koje su u svom nazivu komemorirale Filipovića. Svake godine su učesnici i nastavnici ovih škola odlazili na zajedničke ekskurzije na istorijske lokacije vezane za NOB u zapadnoj Srbiji. Takođe, ove četiri škole pokrenule su objavljivanje zajedničkog školskog lista, a 1980. snimljen je dokumentarni film o međuškolskoj saradnji (Dnevnik jedne generacije).

Danas samo osnovna škola u Divcima i dalje nosi naziv po Filipoviću. Osnovna škola u Opuzenu je još 1990. izmenila naziv. Osnovna škola na Karaburmi od 2003. nosi naziv po švajcarskom lekaru Arčibaldu Rajsu, dok je osnovna škola u Velikim Crljenima 2006. ponela naziv po prvom srpskom arhiepiskopu.

Ipak, jednu herojsku ličnost nije moguće izbrisati iz istorijskog pamćenja. Stjepan Filipović će ostati heroj potlačenih, simbol borbe protiv fašizma, ali i istorijska inspiracija za buduće borbe protiv onih koji su ubijali, pljačkali i eksploatisali stanovništvo na prostoru bivše jugoslovenske države tokom protekle dve decenije.

IZVORI I LITERATURA:

- Владимир Ђурђевић, „Стеван, Стјепан и Стипан“, Политика, LXXXVI, 23510, Београд, 20.3.1979.
- Stanoje Filipović, Logori u Šapcu, Novi Sad, 1967.
- Жарко Јовановић, Ваљево под окупацијом, Београд, 2001.
- Zoran Joksimović, Poruka ispod vešala, Beograd, 1977.
- „Ко је снимио историјску фотографију вешања Стевана Филиповића“, (1-3), Вечерње новости, XIII, 3606-3608, Београд, 28-30.4.1964.
- Narodni heroji Jugoslavije, I-II, (ur. D. Živković, P. Kačavenda), Beograd-Titograd, 1982.
- Б. Нововић, „Судбина хероја који је задивио цео свет. Будацима на легенду“, Политика, Београд, 7.10.2006. (<http://www.politika.rs/rubrike/Srbija/t8721.lt.html>)
- Драгослав Пармаковић, Мачвански (подрински) партизански одред 1941-1944, Шабац, 1973.
- Јован Радовановић, Пожега у НОР и револуцији 1941-1945, Пожега, 1986.
- Zdravko Ranković, Knez Mihailo nadjačao Dudiće. Krštavanje i prekrštavanje valjevskih ulica“, Revija Kolubara, Valjevo, 15.1.2003. (<http://revija.kolubara.info/sh/105/20/287/>)
- Stanislav Soldo, „Uklonjeni ostaci spomenika narodnom heroju Stjepanu Filipoviću“, Slobodna Dalmacija, Split, 23.9.2010. (<http://www.slobodnadalmacija.hr/Dubrovnik/tabid/75/articleType/ArticleView/articleId/116358/Default.aspx>)
- Dragan Todorović, „'Odbrana' spomenika Stevanu Filipoviću. Kad borci farbaju“, Vreme, 989,

Beograd, 17. decembar 2009.

- Ваљево град устаника, (пр. Јеротије Вијућ и др.), Београд, 1967.
- Зборник докумената и података о Народноослободилачком рату југословенских народа, I/21, Борбе у Србији 1941-1944. Документи квислиншких јединица и установа, (ур. Фабијан Трго), Београд, 1965.
- Zbratimljene Osnovne škole „Stjepan Stevo Filipović“, (ur. Ljubica Jolović), Veliki Crljeni, 1985.

Izvor:

starosajmiste.info